

“O‘ZBEK TILSHUNOSLIGI VA ADABIYOTSHUNOSLIGI TARAQQIYOTI, XALQARO HAMKORLIK MASALALARI”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

TILNING LEKSIK-IFODAVIY QATLAMLARI VA TARJIMA (A.ORIPOV SHE’RIYATI MISOLIDA)

Allambergenov Davronbek

Nukus DPI O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi

1-bosqich magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada tarjimashunoslik amaliyotida aslyatdan tilning leksik birliklarini semantik jihatdan to‘g‘ri berish asnosida A.Oripovning qoraqalpoq tiliga tarjima qilingan “Otalar ilgida zamon bilan vaqt” she‘ri tarjimasidagi til xususiyatlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: she‘riy tarjima, so‘z tanlash, grammatik qo‘shimchalar, ekvivalent

Аннотация. В данной статье в практике перевода оригинала используется для семантически корректной передачи лексических единиц языка освещаются лингвистические особенности перевода Ориповым стихотворения “Время со временем по отцовской линии”, переведенного на каракалпакский язык.

Ключевые слова: поэтический перевод, выбор слов, грамматические дополнения, эквивалент

Annotation. In this article, in the practice of translation, originally is used to give the lexical units of the language semantically correctly the linguistic features of Oripov's translation of the poem “time with time in the paternal line”, translated into Karakalpak, are illuminated.

Key words: poetic translation, word choice, grammatical additions, equivalent

She‘riy asarlarni tarjima qilish haqida gap ketganda, asl matnning mazmun-mohiyatini, fikrning ifodaviyligi va boshqa jihatlarini qamrab olishda til xususiyatlari hal qiluvchi o‘rin tutadi. Bilamizki, she‘rlarni tarjima qilish juda murakkab jarayon hisoblanadi. She‘rning ma‘nosini va ohangdorligini saqlagan holda boshqa tilda yetkazish tarjimon zimmasidagi katta mas‘uliyat sanaladi. She‘rning barcha fonetik va intonatsion shakllari – vazn, ritm va ohang kabilar asarning poetik ma‘nosini ifodalashga xizmat qiladi.

“She‘riy tarjimaning eng asosiy vazifasi – yaxshi she‘r tarjimada yomon she‘rga aylanib qolmasligiga harakat qilish, tarjima mazmunini iloji boricha to‘liq saqlab qolish, she‘riy matn shakllarining she‘r mazmuniga mos ravishda ham vaznini, ham ohangni saqlab qolish hisoblanadi”.[1:196]

Tarjimada so‘z tanlash muammosi asar yaratuvchilar uchun qanchalik muhim bo‘lsa, badiiy tarjimada yanada katta ahamiyatga ega. Tarjima qilingan asar adekvat bo‘lishi uchun tarjimon muqobil so‘zni tanlash muammosiga duch kelishi, shubhasiz. A.Oripov qalamiga mansub “Otalar ilgida zamon bilan vaqt” she‘ri qoraqalpoq tilida “Atalar násilinde zaman menen waqt” shaklida tarjima qilingan. Tarjima qilingan she‘rning nomi unda ifodalanmoqchi bo‘lgan ma‘noni to‘la-to‘kis aks ettirgan. Tarjimon “ilik” so‘ziga ekvivalent sifatida “nasl” so‘zidan foydalanish orqali ma‘no

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

yaqinligiga erishgan. Mazkur sheʼrning birinchi bandi tarjimasi aslyatni oʻzida toʻliq aks ettirib, baʼzi soʻzlar uchun mos birliklar tanlangan.

Lekin sheʼrning ikkinchi bandida ayrim xatoliklar mavjudligini koʻrishimiz mumkin.

A.Oripov:

Sharqona tashbehni olsam gar yodga,

Bir nomi buzurgu bir nomi faqir.

Zaminni kaftida tutib, avlodga

Bus-butun yetkazgan otalar, axir.[2:7]

P.Mirzabekova tarjimasida:

Shigʻistnʻ tʻariypin alsam men yadqa,

Bir ati ulli, al bir ati paqir.

Zʻamiynde alaqanında tutip, awladqa

Putinley jetkergeŋ atalar, aqir.[3:59]

Koʻrinib turibdiki, mazkur bandning ilk misrasi notoʻgʻri tarjima qilingan. Shoir sharqona tashbehni yodga olishi haqida, yaʼni Sharqda qoʻllaniluvchi maʼlum bir oʻxshatishni nazarda tutgan, lekin sheʼrning qoraqalpoqcha tarjimasidagi maʼno aslyatdan ancha yiroq ekanligini koʻrishimiz mumkin. Tarjimon Sharqning taʼrifini yodga olsam degan mazmunda xato tarjima qilgan. Urgʻu faqat sharq soʻziga qaratilganligi bois, Sharqona tashbeh birikmasi Sharqning taʼrifi shakliga oʻzgargan. Uchinchi misradagi Zaminni kaftida tutib jumlasini qoraqalpoq tiliga zaminda kaftida tutib maʼnosida oʻgirilgan. Aslyatdagi tushum kelishigida qoʻllangan Zaminni soʻzi tarjimada oʻrin-payt kelishigidagi Zaminda koʻrinishida ifodalangan. Vaholanki, sheʼrning original variantida zaminni, yaʼni yerni kaftida tutish haqida soʻz boradi. Biroq, tarjimaning zaminda kaftida tutish maʼnosida berilishi sheʼrdagi ikkinchi bandning mazmun-mohiyatiga salbiy taʼsir koʻrsatmasdan qolmagan. Agar “zaminni” soʻzi “zʻamiynde” emas, balki “zʻamiynde” deya tarjima qilinganda misraning maʼnosi konkret ifodalangan boʻlar edi.

“Muayyan bir tildan ikkinchisiga tarjimalar toʻgʻrisida gap borganda , ulardan har birining grammatik oʻziga xosliklari eʼtiborga olinishi kerak”[4:144].

Keyingi bandlar tarjimasida bu kabi xatoliklarni deyarli uchratmaymiz. Faqat toʻrtinchi badda soʻz qoʻllash bilan bogʻliq kichik kamchiliklar mavjud: “*Non, degan farzandning dardli xitobi*” misrasi “*Nan degen perzentinʻ dʻartli ʻarmani*” shaklida tarjima qilingan. Bunda *xitob* soʻzining *ʻarman* deya berilishi misra maʼnosini aslyatga nisbatan biroz boʻrttirib yuborgan. Sheʼrning original variantida *xitob* soʻzi chaqiriq, murojaat maʼnosida ishlatilgan. “*ʻArman*” soʻzi “Qaraqalpoq

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

tilniń túsındırme sózlıgı”[5:149] lug‘atida ham xitob, chaqiriq ma’nolarida ifodalanishi haqida ko‘rsatilmagan.

Ushbu bandning oxirgi misrasi “*Sochlari qirovdek ko‘pirib chiqqan*” tarjimada “*Shashlari qirawday a‘garıp shiqqan*” shaklida ifodalangan bo‘lib, tarjimonning she‘r badiiyligini saqlashga harakat qilganligini ko‘rishimiz mumkin. Biroq, asl variantdagi she‘rda aytilayotgan ma‘no to‘lig‘icha tarjimada chiqmagan. Zotan, “she‘rning biror muhim zarrasi o‘zgarishi bilan uning butun ruhi o‘zgacha tus olib ketishi mumkin” [6:31].

Shunday ekan, mumkin qadar har bir so‘zning ma‘no qobig‘i, atash ma‘nosi, shuningdek, qo‘shimchalarini ham diqqat bilan tushunib, so‘ngra tarjimada muayyan til ichki imkoniyatlari asosida aks ettirish lozim.

Bilamizki, she‘riy tarjima jarayonida tarjimon ko‘plab qiyinchiliklarga duch keladi. Bu kabi holatlar tarjimaning ijodiy faoliyat ekanligi tufayli, mutarjimdan har qanday muammoli vaziyatga yechim topa bilish qobiliyatini talab qiladi. “Asliyatga ijodiy munosabatda bo‘lish tarjimada asosiy ko‘zlangan maqsadni amalga oshirishda muhim omil hisoblanadi”[7:352]

Demak, she‘riy asarlarni tarjima qilishda tarjimon asl matnga va tarjima qilingan tildagi imkoniyatlar o‘rtasidagi muvozanatni saqlashi muhim. Har bir tarjima o‘ziga xos qiyinchilik tug‘diradi va mohir tarjimonlar asl she‘rning go‘zalligi va kuchini qayta tiklash uchun til xususiyatlarining umumiy o‘ziga xosliklaridan foydalana bilishi kerak. Asliyatda ifodalangan fikr tarjimada ham to‘la, aniq va ta’sirchan tarzda aks etishi, tarjima o‘zi o‘girilgan til me‘yorlariga mos kelishi zarur.

Foydalanilga adabiyotlar:

1. G‘afurov I., Mo‘minov O., Qambarov N. Tarjima nazariyasi., Toshkent. 2012., – s. 196.
2. Орипов А. Ишонч кўприклари., – Тошкент. 1989., – с. 7.
3. Арипов А. Ағар даря., – Нокис: Билим, 2021., – с. 59.
4. Ochilov E. Tarjimashunoslikning nazariy masalalari., – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2022. – s. 144.
5. Есемуратова Р. Қарақалпақ тилиниң тусиндирме сөзлиги I том., – Нөкис. 1982. – с. 149.
6. Саломов Ғ ва бошқ. Таржимон маҳорати., – Тошкент: Фан, 1979., – с. 31.
7. Musayev Q. Tarjima nazariyasi asoslari., – Toshkent: Fan, 2005. – s. 352.